

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 18 mars 2020

Mål nr

T 4412-19

PARTER

Klagande

Sveriges Television Aktiebolag, 556033-4285
105 10 Stockholm

Ombud: Advokaterna Ulf Isaksson och David Nykvist samt jur.kand. Sara Fall
TIME DANOWSKY Advokatbyrå AB
Box 590
114 11 Stockholm

Motpart

Kent Ekeröth, 19810911-4135
Kung Oskars Väg 1
222 40 Lund

Ombud: Jur.kand. Staffan Teste
Bildombudsmannen i Sverige AB
Sliparvägen 4
146 36 Tullinge

SAKEN

Intrång i vissa upphovsrätten närstående rättigheter

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts, Patent- och marknadsöverdomstolen, dom 2019-07-15 i mål
PMT 1473-18

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer Patent- och marknadsöverdomstolens domslut.

Högsta domstolen förpliktar Sveriges Television AB att betala ersättning för Kent Ekeroths rättegångskostnader i Högsta domstolen med 81 092 kr 50 öre, varav 78 975 kr avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Sveriges Television AB har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla Kent Ekeroths talan och förplikta honom att ersätta bolaget för dess rättegångskostnader i Patent- och marknadsdomstolen och Patent- och marknadsöverdomstolen.

Kent Ekeroth har motsatt sig att Patent- och marknadsöverdomstolens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. En juninatt 2010 var Kent Ekeröth, som då kandiderade till riksdagen för Sverigedemokraterna, inblandad i ett bråk på Kungsgatan i Stockholm. Han filmade händelsen med sin mobiltelefon. Ett klipp från filmen lades med hans godkännande upp på Sverigedemokraternas Youtube-kanal.
2. En kvällstidning offentliggjorde sedan på sin hemsida längre avsnitt ur Kent Ekeröths film, sekvenser som han inte hade låtit visa på Sverigedemokraternas kanal. Utifrån dessa sekvenser publicerade SVT därefter under ett antal år stillbilder och filmklipp i olika nyhetsinslag och program. Detta skedde utan Kent Ekeröths godkännande.
3. Kent Ekeröth har gjort gällande att han på grund av sina rättigheter till filmen har rätt till ersättning av SVT för bolagets publiceringar. SVT har inväntat att bolaget hade rätt att förfoga över innehållet i filmen på de aktuella sätten utan Kent Ekeröths godkännande. Med tanke på Kent Ekeröths politiska engagemang hade allmänheten enligt bolaget ett starkt intresse att få information om vad som egentligen hade hänt. SVT har hänvisat till de inskränkningar i Kent Ekeröths rättigheter till filmen som gäller enligt 23 och 25 §§ lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk och till det allmänna skyddet för informationsfriheten enligt regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan.
4. Patent- och marknadsdomstolen och Patent- och marknadsöverdomstolen har fastställt att SVT är skyldigt att betala ersättning till Kent Ekeröth för användningen av materialet i enlighet med vad som närmare framgår av domarna.
5. Målet aktualiserar frågor om förhållandet mellan intresset att skydda den enskildes upphovsrätt – i detta fall Kent Ekeröths s.k. närstående rättigheter till filmen – och det samhälleliga intresset av informationsfrihet.

Upphovsrätten och informationsfriheten

6. Yttrandefriheten och informationsfriheten har hög dignitet i den svenska rättsordningen, något som kommer till uttryck genom flera föreskrifter i grundlagarna. Även skyddet för upphovsrätten är förankrat i grundlag (2 kap. 16 § regeringsformen).

7. Såväl informationsfriheten som upphovsrätten syftar till att skapa förutsättningar för ett fritt samhällsskick och för intellektuell utveckling. Grundlagarna ger skydd för medborgarna att yttra sina tankar och åsikter och inhämta och meddela uppgifter. Upphovsrättslagen ger skydd för den individuella utformning som upphovsmannen ger sitt ämne. Informationsfriheten och upphovsrätten förutsätter på så sätt varandra.

8. Begränsningar i yttrandefriheten och informationsfriheten, vilka aldrig får gå längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet, får enligt regeringsformen ske – utöver för vissa särskilt angivna ändamål – om något särskilt viktigt skäl föranleder det (2 kap. 23 § första stycket). Som ett exempel på en sådan begränsning anges i motiven just skyddet för upphovsrätten och denna närstående rättigheter (se prop. 1975/76:209 s. 155). Vid utformningen av upphovsrätten ska dock särskilt beaktas vikten av vidast möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i bl.a. politiska angelägenheter (2 kap. 23 § andra stycket).

9. Mot denna bakgrund har det i upphovsrättslagen tagits in ett antal begränsningar i upphovsrätten som lagstiftaren har bedömt motiverade på grund av det samhälleliga intresset av information till medborgarna i angelägenheter av allmän vikt. Det rör sig om lagstadgade undantag som upphäver eller inskränker upphovsrätten för att tillgodose de krav på informationsfrihet som har ansetts göra sig gällande i olika situationer.

Inskränkningarna i 23 och 25 §§ upphovsrättslagen

10. I 23 och 25 §§ upphovsrättslagen finns vissa inskränkningar i upphovsrätten som har bedömts vara motiverade av hänsyn till informationsintresset och medias förutsättningar att bedriva verksamhet.
11. Enligt 23 § får offentliggjorda konstverk på där angivna villkor återges i anslutning till texten i en kritisk framställning eller i en tidning eller tidskrift i samband med en redogörelse för en dagshändelse, om återgivningen sker i överensstämmelse med god sed och i den omfattning som motiveras av ändamålet. Ett verk anses enligt 8 § offentliggjort när det lovligen har gjorts tillgängligt för allmänheten, dvs. när verket har offentliggjorts med upphovsmannens samtycke eller med stöd av en inskränkning i lagen.
12. Enligt 25 § får verk som syns eller hörs under en dagshändelse återges vid information om dagshändelsen genom radio, tv, direkt överföring eller film, i den omfattning som motiveras av informationssyftet.
13. Inskränkningarna i 23 och 25 §§ har haft sina motsvarigheter i upphovsrättslagen sedan lagens tillkomst. Frågan om upphovsrättslagen i detta avseende innefattar en lämplig avvägning mellan upphovsmännens intressen och intresset av fri opinionsbildning och informationsfrihet har varit föremål för överväganden i flera lagstiftningssammanhang.
14. En översyn av regleringen gjordes i samband med genomförandet av det s.k. infosocdirektivet¹. Enligt artikel 5.3 c) i direktivet får medlemsstaterna föreskriva inskränkningar till förmån för användning av verk i samband med nyhetsrapportering, i den utsträckning som är motiverad av hänsyn till informationssyftet och förutsatt att källan anges om inte detta är omöjligt.

¹ Se Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället.

15. Infosocdirektivet ska genomföras i nationell rätt så att upphovsmannens rätt till sitt verk balanseras mot det informationsintresse som kan finnas (jfr EU-domstolens domar den 29 juli 2019 Funke Medien NRW, C-469/17, EU:C:2019:623, Pelham m.fl., C-476/17, EU:C:2019:624 och Spiegel Online, C-516/17, EU:C:2019:625).

16. Vid det svenska genomförandet av infosocdirektivet gjordes bedömningen att 23 och 25 §§ skulle behållas i sak oförändrade (se prop. 2004/05:110 s. 223 f. och 231 f.).

17. Lagstiftaren har alltså – även med beaktande av infosocdirektivet – kommit fram till att kravet i 23 § på att konstverket måste vara offentliggjort ska gälla, liksom kravet i 25 § på att verket måste synas eller höras under en dagshändelse. I detta ställningstagande måste anses ligga att lagstiftaren inte har bedömt det som motiverat av hänsyn till informationsfriheten att med stöd av direktivet i upphovsrättslagen införa en mera allmänt tillämplig inskränkning för nyhetsrapportering, där det skulle överlämnas till en friare rättsbildning i domstolarna att avgöra om ett visst utnyttjande av verket kan godtas på grund av informationsintresset.

18. Oavsett om infosocdirektivet skulle kräva att en inskränkning i upphovsrätten för nyhetsrapportering utformas på annat och mera öppet sätt, sträcker sig skyldigheten att beakta unionsrätten vid tolkningen av nationell rätt inte så långt att en lagregel ska tolkas i strid med ordalydelsen (se bl.a. EU-domstolens dom den 19 april 2016 DI, C-441/14, EU:C:2016:278, p. 32). Bestämmelserna i 23 och 25 §§ kan följaktligen inte tolkas i strid med lagtexten.

Andra begränsningar i upphovsrätten

19. I upphovsrättslagen fastställs vilken rätt som tillkommer upphovsmannen enligt den lagen. Annan lagstiftning kan, beroende på omständig-

heterna, sätta upp gränser för upphovsmannens rätt i det enskilda fallet. Som exempel på detta brukar nämnas konkurrenslagstiftningen, rättegångsbalken och straffrätten.

20. Av hänsyn till intresset av yttrandefrihet och informationsfrihet kan straffansvaret för intrång i upphovsrätten undantagsvis begränsas i det enskilda fallet med stöd av straffrättsliga grundsatser. I rättsfallet ”Manifestetmålet” NJA 1985 s. 893 anförde Högsta domstolen att det visserligen bör förbehållas lagstiftaren att i typfallen begränsa straffansvaret för upphovsrättsintrång till förmån för ett motstående yttrandefrihetsintresse, men att det kan uppstå situationer där detta intresse gör sig gällande med sådan styrka att domstolarna måste ta ansvar för en friande dom vid åtal för intrång i upphovsrätten. Enligt vad som uttalades i domen skulle detta kunna medföra att en otillåten publicering av det upphovsrättsligt skyddade verket anses fritt från straffrättsligt ansvar men att upphovsmannen ändå får rätt till ersättning.

21. Också Europakonventionen kan medföra begränsningar av upphovsrätten i ett enskilt fall. Enligt artikel 10 i konventionen tillerkänns var och en rätt till yttrandefrihet, som emellertid får underkastas sådana inskränkningar eller straffpåföljder som är angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till bl.a. annans rättigheter. I rättsfallet ”Mein Kampf” NJA 1998 s. 838 konstaterade Högsta domstolen att det genom inkorporeringen av Europakonventionen finns lagstöd för att i vissa situationer tillerkänna yttrandefrihetsintresset försteg framför skyddet för upphovsrätten och då fria från ansvar för upphovsrättsintrång.

22. Rättsfallet ”Mein Kampf” får anses ge uttryck för samma ståndpunkt som Europadomstolens avgörande i rättsfallet Ashby Donald m.fl. mot

Frankrike.² Av detta framgår att skyddet för yttrandefriheten och informationsfriheten i artikel 10 i Europakonventionen kan sätta gränser för hur långt upphovsrätten sträcker sig i det enskilda fallet. I den situation som förelåg för prövning gjorde Europadomstolen en proportionalitetsbedömning med stöd av artikel 10, så att upphovsrätten balanserades mot yttrandefriheten och informationsfriheten. Liksom i ”Manifestetmålet” och ”Mein Kampf” var det fråga om en talan om straffrättsligt ansvar för upphovsrättsintrång.

23. Artikel 10 i Europakonventionen kan alltså leda till att ett åtal om upphovsrättsintrång ska ogillas. Artikeln kan på detta sätt få den effekten att upphovsrätten begränsas i straffrättsligt avseende.

24. Europakonventionen reglerar statens förpliktelse mot enskilda och har som princip inte någon omedelbar verkan i enskildas inbördes förhållanden (jfr ”Trygg-Hansas filmning” NJA 2007 s. 747; jfr även NJA 2015 s. 899). Det har inte skett någon förändring i Europadomstolens praxis som föranleder en annan bedömning än den som gjordes i ”Trygg-Hansas filmning”, dvs. att Europakonventionen inte har direkt effekt mellan enskilda.

25. Läget är därför ett annat när det inte gäller den straffrättsliga frågan – dvs. om den som utan lov har förfogat över verket ska dömas till ansvar – utan den civilrättsliga frågan om upphovsmannen har rätt till ersättning för detta utnyttjande. Särskild vikt måste då fästas vid att den enskilde upphovsmannen inte fråntas den rätt som han eller hon har förvärvat på grund av lagen. Intresset av att upprätthålla respekten för den i upphovsrättslagen bestämda balansen mellan upphovsrätt och informationsfrihet gör sig här också gällande med större styrka än när det handlar om huruvida straffrättsligt ansvar ska utkrävas i ett speciellt fall.

² Se Europadomstolens avgörande i Ashby Donald m.fl. mot Frankrike, nr 36769/08, den 10 januari 2013.

26. Slutsatsen är att artikel 10 i Europakonventionen inte kan medföra att upphovsmannen går miste om sin lagstadgade rätt till ersättning av den som otillåtet har utnyttjat verket. Inte heller artikel 11 i EU-stadgan, som motsvarar artikel 10 i Europakonventionen, kan leda till detta. Det sagda hindrar inte att vedertagna principer om yttrande- och informationsfrihet, i den mån aktuell lagstiftning ger utrymme för det, skulle kunna påverka tolkningen även av regler som rör relationen mellan enskilda.

Bedömningen i detta fall

27. Kent Ekeröth har rättigheter till filmen som framställare av en ljud- och bildupptagning (46 § upphovsrättslagen) och, för de enskilda fotografierna i filmen, som fotograf (49 a §). Inskränkningen i 23 § är tillämplig i fråga om fotografirätten, medan inskränkningen i 25 § är tillämplig avseende såväl Kent Ekeröths rätt som fotograf som hans rätt som framställare av upptagningen.

28. Bestämmelserna i 23 och 25 §§ kan inte tolkningsvis ges någon annan innebörd i de nu aktuella avseendena än den som följer av lagtextens klara ordalydelse. SVT har inte visat att fotografierna ur filmen är offentliggjorda i upphovsrättslagens mening, vilket är den grundläggande förutsättningen för att inskränkningen i 23 § ska kunna åberopas till stöd för ett förfogande. Inte heller kan SVT stödja sina publiceringar på inskränkningen i 25 §; fotografierna och upptagningen kan inte anses ha setts eller hörts under en dags-händelse, vilket den inskränkningen kräver.

29. Som framgår av det föregående kan det allmänna informationsintresse som finns i ett fall som detta inte utsläcka den rätt att få ersättning för SVT:s utnyttjande som Kent Ekeröth har getts i upphovsrättslagen.

30. I fråga om Kent Ekeröths ideella rätt finns det inte anledning till någon annan bedömning än den som Patent- och marknadsöverdomstolen har gjort.

31. Patent- och marknadsöverdomstolens domslut ska därmed fastställas.

32. Vid denna utgång ska SVT ersätta Kent Ekeröth för hans rättegångskostnader i Högsta domstolen. Begärt belopp är skäligt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Anders Eka, Dag Mattsson (referent),
Petter Asp, Cecilia Renfors och Johan Danelius
Föredragande justitiesekreterare: Ylva Meyer